

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اظهارنامه‌ی دانشجو

اینجانب رضا امیدی کیاسرائی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر گروه پژوهش هنر دانشکده فرش دانشگاه هنر اسلامی تبریز به شماره‌ی دانشجویی ۸۸۱۳۱۸۰۱ تعهد می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان‌نامه با عنوان سنت در نقاشی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. همچنین تعهد می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان‌نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان‌نامه چارچوب مصوب دانشگاه را به طور کامل رعایت کرده‌ام و هرگونه مقاله مستخرج از دستاوردهای این پایان‌نامه را با ذکر نام استاد راهنما، استاد مشاور و دانشجو منتشر نخواهم کرد. همچنین کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان‌نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اسلامی تبریز محفوظ است.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

تعهد اصالت و رعایت حقوق دانشگاه

اینجانب رضا امیدی کیاسرائی دانشجوی رشته پژوهش هنر دانشکده فرش با شماره دانشجویی ۸۸۱۳۱۸۰۱ و نویسنده پایان نامه "سنت در نقاشی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی" مسئولیت صحت و اصالت تمام مندرجات پایان نامه تحصیلی خود را برعهده می گیرم و اقرار می نمایم تمامی مراحل تهیه آن با احترام به اصل امانت می باشد و چنانچه در هر مرحله ای خلاف آن ثابت گردد، کلیه عواقب ناشی از محرومیت ها و سلب امتیازات کسب شده به جهت ارایه پایان نامه مخدوش، بر عهده اینجانب خواهد بود.

نام و نام خانوادگی

امضا

تاریخ

مالکیت نتایج و حق نشر

تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان نامه تحصیلی متعلق به دانشگاه هنر اسلامی تبریز است و هر گونه نقل مطالب با ذکر نام دانشگاه هنر اسلامی تبریز، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است. تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان نامه تحصیلی و محصولات آن (کتاب، برنامه های رایانه ای و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه هنر اسلامی تبریز می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تمامی تولیدات اشاره شده ذکر شود.

دانشجویان در صورتی می توانند نسبت به چاپ مقاله ی مستخرج از پایان نامه ی خود اقدام کنند که مقاله به تأیید استاد راهنما رسیده باشد. همچنین به هنگام چاپ مقاله ذکر نام استاد راهنما و مشاور ضروری است. عدم رعایت هر یک از موارد فوق موجب پیگرد قانونی است.

« اداره ی امور آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه »

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه آزاد اسلامی تبریز

تاسیس ۱۳۷۸

دانشکده فرش گروه پژوهش هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

رشته پژوهش هنر

عنوان:

سنت در نقاشی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی

نگارش:

رضا امیدی کیاسرائی

استاد راهنما:

دکتر مهدی محمدزاده

استاد مشاور:

دکتر علی وندشعاری

اسفند ۱۳۹۱

تقدیم به پدر و مادرم

با تشکر و قدردانی از تلاش اساتید محترم
به ویژه جناب آقای دکتر مهدی محمدزاده
و جناب آقای دکتر علی وندشعاری

بسمه تعالی

مشخصات رساله/ پایان نامه تحصیلی دانشجویی
چکیده پایان نامه

عنوان پایان نامه: سنت در نقاشی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی

استاد راهنما: دکتر مهدی محمدزاده

استاد مشاور: دکتر علی وندشعاری

نام دانشجو: رضا امیدی کیاسرائی

شماره دانشجویی: ۸۸۱۳۱۸۰۱ کارشناسی ارشد □ دکتری □ تعداد صفحات: ۱۷۱

دانشکده: فرش گروه: پژوهش هنر تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۱۲/۱۵ تاریخ تصویب:

چکیده:

تاریخ نقاشی ایران در دوره بین دو انقلاب، شاهد جریان‌هایی متفاوت، از نقاشی قهوه‌خانه‌ای تا نقاشی طبیعت‌گرا در ابتدای آن؛ انواع گرایش‌های غربی در میانه آن و ظهور مکتب‌هایی ایرانی چون «سقاخانه» و «نقاشی‌خط» در انتهای آن است. ضمن اینکه نقاشی سنتی ایران، نگارگری، نیز به شکلی جدید به حیات خود ادامه داد. در این دوره عناصری از هنرهای سنتی و همچنین میراث‌های فرهنگی ایرانی - اسلامی با تجربه‌های نقاشی غرب در هم آمیخته شد و کوشش شد تا نوعی هماهنگی و توازن بین هنر نوین غرب و این عناصر ملی - اعتقادی ایجاد شود. از این‌رو بازگشت به سنت‌های تصویری گذشته و مضامین اسطوره‌ای، قومی و دینی، فصلی تازه در هنر نقاشی ایران گشود و دست‌مایه آثار بسیاری از هنرمندانی که حتی در کشورهای اروپایی آموزش دیده بودند قرار گرفت. پژوهش حاضر ضمن بررسی جریان‌های مختلف نقاشی، به بررسی سنت‌های تصویری آثار شاخص هنرمندان پیشین این دوره در فرم، و مضامین سنتی آن می‌پردازد. تحقیق از نوع تاریخی - توصیفی، و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای است. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی و توصیفی است که با تحلیل شخصی آمیخته است. بر این اساس آثار نقاشی این دوره به همراه تفسیرهای موجود درباره آن‌ها و هنرمند خالق آثار، مبنای بررسی قرار گرفته است. یکی از دلایل رجوع به سنت‌ها احیای هویت قومی و ملی بود و بازگشت به سنت‌ها علاوه بر استفاده از فرم‌های سنتی، دلایل معناشناختی نیز داشته است. تداوم برخی سنت‌ها تا عصر حاضر، نشان می‌دهد که سنت‌ها همواره در جریان، حرکت و شدن هستند؛ در این مسیر گاهی دست نخورده تکرار می‌شوند و گاهی با سنت‌های دیگر تلفیق شده و در ارتباطی مسالمت‌آمیز با سنت‌های دوره جدیدتر به حیات خود ادامه می‌دهند.

واژگان کلیدی: سنت، نقاشی معاصر ایران، نوگرایی در نقاشی ایران، سنت‌گرایی

امضای استاد راهنما:

تاریخ:

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
فصل اول: کلیات تحقیق	
۳	۱-۱- شرح موضوع.....
۴	۲-۱- اهداف طرح.....
۴	۳-۱- اهمیت، ضرورت و کاربرد تحقیق.....
۵	۴-۱- سوالات تحقیق.....
۵	۵-۱- فرضیه‌ها و روش انجام تحقیق.....
۵	۶-۱- پیشینه تحقیق.....
فصل دوم: سنت در هنر	
۹	۱-۲- مقدمه.....
۱۱	۲-۲- مفهوم سنت.....
۱۶	۱-۲-۲- سنت و مذهب.....
۲۵	۳-۲- سنت، هنر و هنرمند.....
۳۵	۱-۳-۲- سنت‌های نقاشی ایرانی.....
فصل سوم: رجوع به سنت در نقاشی ایران	
۴۱	۱-۳- مقدمه.....
۴۳	۲-۳- مشروطه و سنت‌های نقاشی.....
۴۸	۱-۲-۳- نقاشی آکادمیک.....
۶۲	۲-۲-۳- نقاشی قهوه‌خانه.....
۶۷	۳-۲-۳- نگارگری نو.....
۷۵	۳-۳- نقاشی نوگرا.....
۹۶	۴-۳- تداوم سنت‌ها.....

فصل چهارم: فرم و محتوا

۱۰۳	مقدمه	۱-۴
۱۰۵	بررسی فرم و ساختار	۲-۴
۱۳۲	بررسی محتوا و مضمون	۳-۴
۱۴۲	فرم‌های معنادار	۴-۴

فصل پنجم: توفیق سنت‌ها

۱۴۹	مقدمه	۱-۵
۱۵۰	شکل انسان در نقاشی ایرانی	۲-۵
۱۵۴	نقوش انسان سنتی	۳-۵
۱۶۰	توفیق سنتها	۴-۵
۱۶۳	نتیجه‌گیری	
۱۶۷	فهرست منابع	

فهرست تصویرها

عنوان	صفحه
۱-۲- بشقاب با فیگور انسانی، تقریباً ۳۸۰۰ تا ۴۲۰۰ قبل از میلاد. (سایت موزه لوور: ۱۳۹۱/۵/۱۴).....	۳۶
۲-۲- کُشتم اسفندیار ارجاسب را، برگی از شاهنامه بایسنقری، ۸۰۹ ه.ش. (پاکباز، ۱۳۷۹: ۶۰۰).....	۴۰
۱-۳- بدون عنوان، صادق، ۱۲۶۸ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۵۶).....	۴۴
۲-۳- بدون عنوان، محمد صادق شیرازی، ۱۱۳۴ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۵۹).....	۴۵
۳-۳- ناصرالدین شاه قاجار، محمد غفاری، ۱۲۶۸ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۵۲).....	۴۹
۴-۳- نامه نویس، اسماعیل آشتیانی، ۱۳۴۳ ه.ش. (کاشفی، ۱۳۶۵: ۷۰).....	۵۱
۵-۳- بهلول در خواب، اسماعیل آشتیانی، ۱۳۲۰ ه.ش. (سایت کتابخانه موزه مجلس: ۱۳۹۱/۵/۱۵).....	۵۲
۶-۳- فیلسوف، علی محمد حیدریان، ۱۳۳۵ ه.ش. (پاکباز، ۱۳۸۶: ۱۸۹).....	۵۳
۷-۳- منظره روستایی، علی محمد حیدریان، ۱۳۵۶ ه.ش. (کاشفی، ۱۳۶۵: ۷۵).....	۵۴
۸-۳- سقا، حسین شیخ، ۱۳۴۴ ه.ش. (ملکی، ۱۳۸۹: ۲۵).....	۵۶
۹-۳- کارگاه مدرسه صنایع مستظرفه، حسنعلی وزیری، ۱۳۰۸ ه.ش. (پاکباز، ۱۳۸۶: ۱۷۵).....	۵۸
۱۰-۳- منظره روستایی، علی اکبر یاسمی، (کاشفی، ۱۳۶۵: ۷۸).....	۵۸
۱۱-۳- پیرمرد خسته، محمود اولیاء، ۱۳۳۴ ه.ش. (پاکباز، ۱۳۸۶: ۱۹۰).....	۵۹
۱۲-۳- طبیعت سبز، رضا شهابی، ۱۳۴۶ ه.ش. (کاشفی، ۱۳۶۵: ۸۹).....	۶۰
۱۳-۳- دو طفلان مسلم، حسین قوللر آغاسی، (خان سالار، ۱۳۸۶: ۶۲).....	۶۵
۱۴-۳- مجلس سلطان محمود و فردوسی، هادی تجویدی، ۱۳۱۵ ه.ش. (کاشفی، ۱۳۶۵: ۹۰).....	۶۸
۱۵-۳- بدون عنوان، حسین طاهرزاده بهزاد، ۱۳۳۳ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۶۰).....	۷۱
۱۶-۳- شکار، محمود فرشچیان، ۱۳۴۰ ه.ش. (پاکباز، ۱۳۸۶: ۱۹۳).....	۷۴
۱۷-۳- ای امیر ای امیر، جلیل ضیاءپور، ۱۳۳۷ ه.ش. (ملکی، ۱۳۸۹: ۲۹).....	۷۹
۱۸-۳- بدون عنوان، هوشنگ پزشک‌نیا، ۱۳۳۸ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۸۹).....	۸۲
۱۹-۳- بدون عنوان، منصوره حسینی، ۱۳۳۷ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۷۸).....	۸۴
۲۰-۳- آبستره ۳، بهجت صدر، ۱۳۴۰ ه.ش. (سایت دانشگاه نیویورک: ۱۳۹۱/۵/۱۵).....	۸۵
۲۱-۳- بدون عنوان، مسعود عربشاهی، (ملکی، ۱۳۸۹: ۴۳).....	۸۶
۲۲-۳- کیهان، مارکو گریگوریان، ۱۳۵۰ ه.ش. (سایت موزه مترو پلینتن: ۱۳۹۱/۵/۱۵).....	۸۷

- ۳-۲۳- دست، حسین زنده‌رودی، ۱۳۳۷ ه.ش. (سایت رسمی حسین زنده‌رودی: ۱۳۹۱/۵/۱۵)..... ۸۹
- ۳-۲۴- بدون عنوان، حسین زنده‌رودی، ۱۳۴۳ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۳۱)..... ۹۰
- ۳-۲۵- Crowns of Love، حسین زنده‌رودی، ۱۳۵۱ ه.ش. (سایت رسمی حسین زنده‌رودی: ۱۳۹۱/۵/۱۵).... ۹۱
- ۳-۲۶- بام بازار کاشان، پرویز کلاتری، ۱۳۵۲ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۰۰)..... ۹۲
- ۳-۲۷- بدون عنوان، سهراب سپهری، احتمالاً ۱۳۴۱ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۸۱)..... ۹۳
- ۳-۲۸- بدون عنوان، ابوالقاسم سعیدی، ۱۳۴۴ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۷۲)..... ۹۴
- ۴-۱- مصیبت کربلا، حسین قوللر آقاسی، ۱۳۳۰ ه.ش. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۸)..... ۱۰۶
- ۴-۲- تراژدی کربلا، محمد مدبر، (سیف، ۱۳۸۷: ۱۹)..... ۱۰۷
- ۴-۳- رامشگران، محمود جوادی پور، ۱۳۳۷ ه.ش. (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۴)..... ۱۱۱
- ۴-۴- سه اسب، محمود جوادی پور، ۱۳۳۷ ه.ش. (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۵)..... ۱۱۲
- ۴-۵- طبیعت و فروشنده‌ها، احمد اسفندیاری، ۱۳۴۷ ه.ش. (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۴)..... ۱۱۳
- ۴-۶- استقبال، احمد اسفندیاری، ۱۳۴۳ ه.ش. (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۲)..... ۱۱۴
- ۴-۷- رخس، ناصر اویسی، ۱۳۴۴ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۰۴)..... ۱۱۵
- ۴-۸- بدون عنوان، ژازه طباطبایی، ۱۳۴۶ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۹۸)..... ۱۱۷
- ۴-۹- بدون عنوان، صادق تبریزی، ۱۳۴۶ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۳۴)..... ۱۱۹
- ۴-۱۰- دو دل‌داده، صادق تبریزی، ۱۳۵۶ ه.ش. (ملکی، ۱۳۸۹: ۷۰)..... ۱۲۰
- ۴-۱۱- مادر و فرزند، منصور قندریز، ۱۳۳۹ ه.ش. (سایت مجموعه هنر دانشگاه نیویورک: ۱۳۹۱/۵/۱۵)..... ۱۲۱
- ۴-۱۲- مادر و فرزند، منصور قندریز، ۱۳۴۱ ه.ش. (سایت مجموعه هنر دانشگاه نیویورک: ۱۳۹۱/۵/۱۵)..... ۱۲۲
- ۴-۱۳- بدون عنوان، منصور قندریز، ۱۳۴۲ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۰۹)..... ۱۲۳
- ۴-۱۴- بدون عنوان، پرویز تناولی، ۱۳۵۳ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۲۵)..... ۱۲۴
- ۴-۱۵- سقاخانه، پرویز تناولی، ۱۳۴۰ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۲۲)..... ۱۲۵
- ۴-۱۶- بدون عنوان، پرویز تناولی، ۱۳۵۳ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۲۷)..... ۱۲۶
- ۴-۱۷- حسین زنده‌رودی، ۱۳۴۱ ه.ش. (ملکی، ۱۳۸۹: ۶۸)..... ۱۲۷
- ۴-۱۸- اولین نام، حسین زنده‌رودی، ۱۳۵۶ ه.ش. (سایت رسمی حسین زنده‌رودی: ۱۳۹۱/۵/۱۵)..... ۱۲۸
- ۴-۱۹- بدون عنوان، جعفر روحبخش، ۱۳۴۷ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۷۹)..... ۱۲۹
- ۴-۲۰- بدون عنوان، فرامرز پیلارام، ۱۳۴۶ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۲۸)..... ۱۳۱
- ۴-۲۱- بازار بام کاشان، پرویز کلاتری، ۱۳۵۲ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۱۰۱)..... ۱۳۷

- ۲۲-۴- نبرد رستم و پیلسم تورانی، سرکیس زارکاریان، ۱۳۵۳ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۶۶)..... ۱۳۹
- ۲۳-۴- بدون عنوان، ابوالقاسم سعیدی، ۱۳۴۴ ه.ش. (صالحی، ۱۳۸۵: ۶۹)..... ۱۴۱

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
۱-۲- عوامل موثر در بررسی محتوای اثر هنری (جنسن، ۱۳۸۷: ۱۰).....	۳۱
۲-۲- موارد قابل بررسی در فرم و ساختار اثر هنری (جنسن، ۱۳۸۷: ۱۰).....	۳۲

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
۱-۲- تمایز بین ویژگی‌های هنر، هنرمند و اثر هنری از منظر شرق و غرب (حیاتی، ۱۳۸۶: ۲۴۴-۲۴۳).....	۲۷
۱-۴- ویژگی‌های سنتی نقاشی قهوه‌خانه‌ای در فرم و ساختار (نگارنده).....	۱۰۹
۲-۴- تفکیک موضوع و محتوا در جریان‌ات نقاشی بین دو انقلاب (نگارنده).....	۱۴۰

جنبش مشروطه در تاریخ معاصر ایران، به سبب تحولات اجتماعی و سیاسی پس از آن، همواره نقطه شروعی برای پژوهش در حوزه هنر معاصر بوده است. در این دوره به دلیل برخورد فرهنگ سنتی ایران با فرهنگ غرب، با چالشی جدی در حوزه فرهنگ و هنر مواجه هستیم. مسئله چگونگی گذر از سنت و رسیدن به تجدد در هنرهای تصویری این دوره، همگامی با جامعه جهانی، و حفظ هویت و سنت‌های ایرانی؛ هریک نقاشی ایران را به مسیرهای متفاوتی رهنمون ساخت. آنچنان که نقاشی سنتی ایران از تفکر همگامی با دنیای جدید، و نقاشی نوگرا با زبان جدید و جهانی خود، از فکر بومی‌سازی و توجه به عناصر ایرانی غافل نبود. با توجه به دگرگونی نقاشی بعد از جنبش مشروطه، به دلیل تغییر در اوضاع و احوال تاریخی و سیاسی؛ یافتن منظرگاهی برای تفسیر و تحلیل نقاشی ایران دشوار است. از این رو با چراغ سنت و آنچه پیش از این بوده به جستجو در آثار نقاشی دوره مذکور که بخشی از تاریخ صد ساله اخیر ایران است، پرداخته می‌شود.

در توضیح سنت می‌توان به موتیف‌های ایران باستان و مفاهیم اسطوره‌ای آن، دستاوردهای نگارگری ایران در مکاتب مختلف نقاشی و مفاهیم ادبی و مذهبی آن اشاره نمود. در یک سخن، مراد از سنت، همه آن تلاش‌ها پیشینی است که نقاش ایرانی به عنوان هویت خود در برخورد با تجربیات نقاشی غرب به کار گرفته است.

فصل اول این پژوهش شرح کلیات تحقیق است؛ و در فصل دوم که به منزله مبانی نظری پایان‌نامه است؛ سعی شده تعریف مشخصی از واژه «سنت» ارایه و ارتباط آن با هنر و هنرمند بررسی شود. در تعریف واژه سنت با استفاده از واژه‌نامه‌ها و فرهنگ‌های لغت؛ ارتباط آن با فرهنگ و همچنین مختصر توضیحی از موارد پیش روی سنت‌ها ارایه می‌گردد تا بدین وسیله مسیری مشخص شود برای پرداختن به موضوع پایان‌نامه که «بررسی سنت در نقاشی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی» است.

فصل سوم با عنوان «رجوع به سنت»، به جریان‌های متفاوت نقاشی ایران در این دوره می‌پردازد. هدف از این فصل ارایه تاریخی از تحولات نقاشی است. در این دوره چهار جریان متفاوت نقاشی به موازات یکدیگر وجود دارد که عبارتند از: نقاشی قهوه‌خانه‌ای، نقاشی

آکادمیک، نگارگری نو و نقاشی نوگرا. تاریخ تحولات هر یک از این جریان‌ها در بخشی جداگانه ارایه می‌گردد. هدف از تحلیل تاریخی در این فصل، یافتن دلایل رجوع به سنت‌هاست؛ با این فرض که نیاز به احیای هویت قومی یکی از اصلی‌ترین دلایل رجوع به سنت‌ها بوده است.

فصل چهارم به دو مقوله فرم و محتوای آثار این دوره می‌پردازد تا ضمن بررسی آثار، عناصر و مضامین سنتی آن‌ها مشخص گردد. این فصل در پی پاسخ به این سوال است که آیا رجوع به عناصر سنتی، رجوع صرفاً فرمی بوده است یا دلایل معناشناختی نیز داشته است.

در فصل پنجم به دنبال یافتن بیشترین عناصر تصویری و مفهومی در آثار نقاشی این دوره، و با فرض اینکه انسان سنتی یکی از اصلی‌ترین موضوعات بوده است؛ ابتدا نظری به جلوه انسان در نقاشی سنتی ایرانی داشته، سپس با نگاهی به چگونگی نمود انسان در آثار این دوره، به بررسی بیشترین عناصر سنتی استفاده شده پرداخته می‌شود.

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- شرح موضوع

انقلاب مشروطیت ایران مرحله نهایی یک تحول بزرگ فکری بود که ضرورت تغییر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور را پدید آورد و لزوم تجدید، جوابی برای حل مسائل کشور شد. هنر ایران نیز از این تجدیدگرایی بی‌نصیب نماند و نقاشی ایران کوشید خود را به طریقی با تحولات جهانی هنر معاصر همگام کند. این امر «اگرچه از یک ضرورت اجتماعی و فرهنگی ناشی شد، مبتنی بر شناخت عمیق و اصولی نبود» (پاکباز، ۱۳۸۳: ۵۹۱) و بیشتر تقلیدی از مظاهر جدید فرهنگی غرب بود. بنابراین «برای تجدید لازم بود که فرهنگ جدید در خود محل پا بگیرد و متخصص و کارشناس بومی تربیت کند.» (سپانلو، ۱۳۶۹: ۲۱).

تأسیس دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران در آغاز دهه بیست را می‌توان شروع رسمی گرایش‌های مختلف نقاشی در ایران دانست. در این دوره «عناصری از هنرهای سنتی و همچنین میراث‌های فرهنگی این دیار با تجربیات نقاشی نوین غرب در هم آمیخته شد و کوشش شد تا نوعی هماهنگی و توازن بین هنر نوین غرب و این عناصر ملی - اعتقادی ایجاد شود.» (گودرزی، ۱۳۸۰: ۲). از این‌رو بازگشت به سنت‌های تصویری گذشته و مضامین اسطوره‌ای و قومی، فصلی تازه در هنر نقاشی ایران گشود و دست‌مایه آثار بسیاری از هنرمندانی که حتی در کشورهای اروپایی آموزش دیده بودند قرار گرفت. نقاشی سقاخانه در اواخر این دوره، از دستاوردهای این تفکر است؛ به طوری که دهه پنجاه را می‌توان اوج هنر و ادبیات کشور به جهت ارایه آثار غنی و تاثیرگذار دانست. هنرمندانی چون مسعود عربشاهی،

هانیبال الخاص، حسین زنده‌رودی، منصور قندریز، صادق تبریزی و... کسانی بودند که نقش مایه‌ها و موتیف‌های سنتی و مضامین اسطوره‌ای را در آثار خود ارایه دادند.

پژوهش در موضوع مورد نظر ضمن بررسی سنت‌های تصویری قدیم در آثار شاخص هنرمندان پیشتاز این دوره (مشروطه تا انقلاب اسلامی)، مضامین سنتی آن را نیز به بحث می‌نشیند و با رویکردی معناشناختی سعی در ارایه تصویری از فضای فکری و هویت نقاشی در آن دوره دارد. از این منظر تحقیق پیش‌رو سیری در تاریخ نقاشی ایران پیش از نهضت مشروطه نیز خواهد بود. در توضیح سنت می‌توان به موتیف‌های ایران باستان و مفاهیم اسطوره‌ای آن، دستاوردهای نگارگری ایران در مکاتب مختلف نقاشی از دوره عباسیان تا دوره قاجار و مفاهیم ادبی و مذهبی آن اشاره نمود. به طور کلی مراد از سنت، همه آن تلاش‌های پیشینی است که نقاش ایرانی به عنوان هویت خود در برخورد با تجربیات نقاشی غرب به کار گرفته است. این پژوهش سعی دارد سنت‌های نقاشی ایران را که با نقاشی غربی در هم آمیخته است، در فرم و محتوا به تحلیل نشیند.

۱-۲- اهداف طرح / دورنمای رساله

هدف از پژوهش بررسی سنت‌های تصویری قدیم در آثار برجسته و پیشتاز دوره مذکور است. شناخت هنرمندان پیشگام و آثار شاخص ارایه شده در این زمینه، بررسی مضامین سنتی و قومی موجود در آن و همین‌طور دلایل گرایش به این نوع نگاه در هنر نقاشی ایران از دیگر اهداف تحقیق است.

۱-۳- اهمیت، ضرورت و کاربرد تحقیق

در توصیف نقاشی معاصر ایران نظرات مختلفی ارایه می‌شود. برخی آثار این دوره را نوعی شتاب‌زدگی خوانده‌اند و برخی دیگر آن را به سبب تجربه سبک‌های مختلف غربی فاقد هویت می‌دانند. بسیاری از منتقدان نیز بوده‌اند که تلاش نقاش ایرانی را در جهت احیای میراث فرهنگی کشور ستوده‌اند. از این‌رو به نظر می‌رسد تحقیق در این دوره از هنر نقاشی ایران آن‌چنان که باید نتوانسته است به تمامی پرسش‌ها پاسخ دهد. وجود آراء متفاوت در این زمینه

ضرورت تحقیق را ایجاب می‌کند و از این نظر حائز اهمیت است. این پژوهش در نظر دارد با نگاهی دیگر از منظر سنت به محتوای آثار آن دوره، تصویری از اندیشه هنرمند نوگرا ارایه دهد. نقاشی معاصر ایران برای ادامه حیات خود نیازمند شناخت اندیشه‌هایی است که شالوده هنر نوگرای ایران را گذاشته است.

۱-۴- سوالات تحقیق

۱. دلیل رجوع به سنت در ایران پیش از انقلاب چه بوده است؟
۲. آیا رجوع به عناصر سنتی در نقاشی این عصر رجوعی معناشناختی بوده است یا رجوعی صرفاً فرمی؟
۳. کدام سنت‌های تصویری و مفهومی بیشتر مورد توجه نقاشان قرار گرفته اند؟

۱-۵- فرضیه‌ها و روش انجام تحقیق

۱. نیاز به احیای هویت قومی یکی از اصلی‌ترین دلایل رجوع به سنت بوده است.
 ۲. رجوع به سنت‌های تصویری پیشین رویکردی معناشناختی داشته است.
 ۳. انسان سنتی یکی از اصلی‌ترین موضوعات آثار این دوره بوده است.
- تحقیق از نوع تاریخی - توصیفی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای (اسنادی) است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی و توصیفی است که با تحلیل شخصی آمیخته است. در پژوهش تاریخی از الگوی مورخ هنر، چارلز جنسن، استفاده شده است. بر این اساس آثار نقاشی این دوره به همراه تفسیرهای موجود درباره آن‌ها و هنرمند خالق آثار، مبنای بررسی قرار گرفته است.

۱-۶- پیشینه تحقیق

پرسش از زمینه‌های اجتماعی مؤثر بر گرایش نقاش معاصر به سنت، علل و نشانه‌های تجدیدخواهی و تأثیرگذاری غرب، موضوع بسیاری از پایان‌نامه‌ها و مقالات قرار گرفته است. بررسی‌های مذکور بیشتر به اوضاع اجتماعی، فرهنگی و هنری این دوره پرداخته‌اند. اندک

تلاشی نیز در بررسی تحلیلی آثار این دوره شده است که حاصل آن بیش از چند کتاب درباره نقاشی معاصر نیست. پژوهش پیش رو، از منظر سنت به تحلیل نقاشی این دوره می‌پردازد که از این نظر تحقیقی جدید است. برخی از پایان‌نامه‌های مرتبط با موضوع این پژوهش بدین شرح است:

- زنگی، بهنام. (۱۳۸۰). *بررسی نقاشی ایران از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. ایران، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر - گروه نقاشی.

این پایان‌نامه در شش فصل تدوین شده است که تلاشی برای شناخت و گردآوری اطلاعات این دوره و نیز مقدمه‌ای بر شناخت زمینه‌های اجتماعی گرایش‌های نقاشی معاصر است. از این رو رویکردی تاریخی به تحولات نقاشی ایران در این دوره و نگاهی مختصر به تاریخ نقاشی در دوره قاجاریه دارد. در فصل اول به هنر قاجاریه اعم از تاریخچه نقاشی قاجار، ویژگی‌های هنر نقاشی مکتب قاجاریه، معرفی هنرمندان شاخص و ارزیابی هنر نقاشی آن دوره پرداخته است. فصل دوم با عنوان انقلاب مشروطه، زمینه‌های وقوع انقلاب مشروطه و سیر تحولات آن از آغاز تا سرانجام را مورد بررسی قرار می‌دهد و در فصل سوم تحولات نقاشی پس از انقلاب مشروطه ارزیابی می‌شود. در این فصل به نقاشی قهوه‌خانه‌ای و تأسیس مدرسه صنایع مستظرفه و همینطور سیر تحولات نگارگری در سده اخیر پرداخته می‌شود؛ ضمن اینکه به تصویرسازی مطبوعات این دوره نیز توجه می‌شود. در فصل چهارم با بررسی شرایط اجتماعی دوره پهلوی و تأثیرات هنر غرب بر هنر ایران، چگونگی ظهور گرایش‌های نوین در هنر ایران ارزیابی می‌شود و در فصل پنجم این گرایش‌ها را به بحث مفصلی می‌نشیند. تأثیرات تأسیس دانشکده هنرهای زیبا، جریان‌ها و سبک‌های جدید نقاشی، پیدایش مکتب سقاخانه و هنرمندان دوره نوگرایی، مجموعه مطالب ارائه شده در فصل پنجم این پایان‌نامه است که تحت عنوان گرایش‌های نوین نقاشی ایران ارائه می‌گردد. نگارنده در فصل ششم و فصل پایانی نگاهی به هنر نقاشی در دوره انقلاب اسلامی دارد که به تغییر ساختارهای فرهنگی و تأثیرات ایدئولوژیک انقلاب اسلامی بر هنر نقاشی می‌پردازد. این پایان‌نامه با ذکر این نکته که نقاشی ایران طی سده اخیر دستخوش دگرگونی‌های بسیاری، در ساختار و محتوا بوده، معتقد است به دلیل روند توأم با شتاب این دوره از نقاشی ایران، بسیاری از زوایای آن از دید منتقدین و

هنرشناسان پوشیده مانده است و از آنجا که هنر نقاشی طی سده اخیر، تعاریف جدید و پیوستگی‌های اجتناب‌ناپذیری با اجتماع و اندیشه و تفکر حاکم بر آن یافته است، شناخت این زوایا به موازات نقد و تحلیل تحولات سده اخیر، لازم می‌نماید.

• صدافتی، مرجان. (۱۳۷۸). *بررسی زمینه‌های اجتماعی مؤثر بر نقاشی ایران از نهضت مشروطه تا پیش از انقلاب*. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده هنر و معماری - گروه نقاشی.

این پایان نامه با هدف بررسی تحولات تاریخی و اجتماعی این دوره و ارتباط مابین نقاشی و این تحولات به نگارش درآمده است و با بررسی آثار نقاشان شاخص و جریان‌ساز و پی‌گیری چگونگی ایجاد تحول در آثار نقاشان، به جستجو برای یافتن رد پای تحولات تاریخی در این آثار می‌پردازد. پژوهش به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و با نتیجه‌گیری‌های شخصی در هم آمیخته است. این پژوهش با طرح علت عدم بروز مدرنیسم در دوران مشروطه، اینکه آیا پس از گشایش دانشگاه تهران نیز مدرنیسم آن‌گونه که باید در بطن جامعه نفوذ یافته است یا خیر، به بررسی زمینه‌های اجتماعی مؤثر بر نقاشی این دوره می‌پردازد. نگارنده در پایان نتیجه می‌گیرد که کمال‌الملک به عنوان نقطه‌ای برای آغاز مشروطه و پایان قاجار با توجه به شرایط اجتماعی جامعه خود جز آنچه بود نمی‌توانست باشد. وی نقطه پایانی واقع‌نمائی آغاز شده در دوره‌های پیش از خود بوده و به فرض ظهور مدرنیسم در آن دوره از تاریخ وضعیت نقاشی امروز ایران بهتر از آنچه امروزه می‌بینیم نبود همچنانکه مدرنیسم در مقطعی که شرایط اجتماعی مناسب یافت به ظهور رسید.

• یوسفی، داور. (۱۳۷۷). *سنت و تجدد در نقاشی معاصر (نگاهی به سنت و تجدد از اواسط دوره صفویه تا معاصر)*. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده هنر و معماری - گروه نقاشی.

هدف تحقیق بررسی اوضاع ایران بعد از نفوذ هنری و فرهنگی غرب از دوره صفوی تا اوضاع فرهنگی هنری معاصر ایران و رابطه تنگاتنگ سنت و تجدد است. این تحقیق در هشت فصل به ترتیب: فصل اول: بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اواخر عصر صفوی الی دوره قاجار؛ فصل دوم: نفوذ فرهنگی و هنری غرب بر این دوران تا اواسط عصر قاجاریه؛ فصل سوم: نگاهی بر هنر قاجار و شرایط و موقعیت آن؛ فصل چهارم: علل نشانه‌های

تجددخواهی در عصر قاجار و نتیجه نفوذ غرب مطرح شده؛ فصل پنجم: تاثیرگذاری نقاشی غرب بر آثار کمال‌الملک؛ فصل ششم خلاصه‌ای از حاکمیت رضاخان و سرکوبی آزادی‌خواهان و تجددگرایان؛ فصل هفتم: نگاهی بر اوضاع فرهنگی و هنری نقاشان نسل اول معاصر دهه بیست؛ فصل هشتم: نفوذ نقاشی معاصر غرب و نقاشان نسل دوم یعنی دهه سی و گروه سقاخانه مطرح گردیده است.